

***Ryska köpmän och diktare i stormaktstidens Stockholm:
kring författaren till "Оплачь наровескъ"***

ALEXANDER PERESWETOFF-MORATH

PROSPERO . . . *Canst thou remember
A time before we came unto this cell?
I do not think thou canst, for then thou wast not
Out three years old.*

MIRANDA *Certainly, sir, I can.*

PROSPERO *By what? By any other house or person?
Of anything the image tell me that
Hath kept with thy remembrance.*

THE TEMPEST, 1.2

EN UNIK HANDSKRIFT i Vetenskapsakademiens bibliotek i Sankt Petersburg rymmer ett märkligt monument över det gränssnitt mellan svenskt och ryskt under 1600-talet som vi kallar Ingermanland.¹ Nedskrivna på ryska i Stockholm under två vintermånader kring årsskiftet 1665/66, tilldrog den sig redan under 1800-talet viss uppmärksamhet genom sina översättningar av svenska kungliga brev. Först hundra år senare uppmärksammades emellertid vad vi kan kalla handskriftens ram. I en artikel från 1948 publicerar och behandlar Dmitrij Lichacev handskriftens *Förord* ("Предисловие"), *Hälsning till släktingar*. . . ("Приведасвие к сродству. . ."), *Hälsning till en vän* ("Приветствие к другу"), och det avslutande *Sorgekväde över Narova* ("Оплачь наровескъ") (Lichacev 1948, citaten

¹ BAN 32.5.7 (jfr *Opisanie*.... ss. 171-173).

enligt BAN 32.5.7).² Av förståeliga skäl är det den i Stockholm författade ryska slutdikten med sina känsloladdade hänvändelser till den ingermanländska gränsfloden Narova som dragit till sig den mesta uppmärksamheten i litteraturen.

Förordet vänder sig till en Ergin/Jargin, som läsaren identifierar som den Fëdor Ergin som behandlas i ett av de översatta myndighetsbrevet och som uppenbarligen är en ingift släkting till handskriftens författare, en viss Belous:

зде явилосе межи нашей любви Яргина з Белоусол/ . . . Да и дружеством совокупилися, ше жинами, и есть друзи, да и то леяш не толмо межи нами, но бы да и такь и в коре«е укоренилосе в наших наслеашкахъ, дружейно бы жижи праведным и истикнымъ союзом . . . Да для любви Белоусов не одаказаль и Е/)гину, дружейную тидалу ему положил на бумаги, и послано что есте писано в Стоххольме 7174 году ноября месеца 29 | 1665.

Även en av de översatta skrivelserna rör en Supplik från de ej vidare namngivna Belous och Zdanov. Men mer specifikt intressant för den som söker upphovsmän finns på handskriftens sista sida, som en tillskrift och med annat bläck än det föregående, raderna:

1666 Лета. 7174. гоау геяваря. 19 де(нь). преставися оте# мои Педарь • Павловъ • с(ы)нь • Белоус днем межи часа 4 • и 5 • в дому Власа толмача[.] лежал в болезни пол 4 • недели в Сто «холме [.] писал Лего«ге» Педаров с(ы)нь

Denna tillskrift tillät Lichačëv (och häri följs han av alla senare forskare) att dra slutsatsen att författare och illustratör³ till hela konvolutet och i all synnerhet till klagodikten var en Leontij Petrovic Belous. På grundval av handskriftens innehåll, dess handstilstyp

² Hos Lichačëv, liksom i all senare litteratur, återges den senare titeln "О плач Наровеск", men vi har snarare att göra med ett i övrigt obelagt substantiv "оплачь", synonymt med "оплакивание" (jfr hos Dahl det dialektala "оплачка" av okänd proveniens). Här som senare i citat ur slaviska manuskript ges texten i lätt förenklad ortografi med bibehåll, utöver dagens ryska alfabet, endast av bokstäverna i, i och 6; supralineära bokstäver är utmärkta med kursiv, namn försedda med versal och minimal interpunktion har införts. Siffror med slavisk bokstavsräkning återges med arabiska siffror, vilka dock inte dubbleras i de fall handskriften parallellt anger år med bägge siffersystemen. I ett appendix publiceras dock "Оплачь наровескъ" för första gången diplomatariskt.

³ Utöver avbildningar av svenska ämbetssigill pryds handskriften bl.a. av en flyhänt tecknad ikonkomposition med Sofia, den heliga Visheten, i anslutning till ett par avskrivna I Sofiahymner.

("белорусская скоропись") och flere iögonenfallande "ukraini-mer" i språket konstaterade han sammanfattande att denne var en:

человек белорусской культуры, не очень талантлив и самостоятелен в своем произведении. Его «Предисловие», «Приветствие к другу» и самый плач о реке Нарове написаны в витийственной манере. Плач многими чертами напоминает по форме акафист. Применение церковнобогослужебной формы к светскому содержанию — явление типичное для XVII в. [...] (Lichacev 1949,336).

Till denna karakteristik fogar M. D. Kagan i början av 90-talet:

Трудно сказать, был ли сам Б[елоус] купцом. В сборнике нет никаких сведений о его собственных торговых интересах. Скорее, он был близок к деловым, приказным кругам. Ему были доступны архивные документы в Стокгольме (Kagan 1992,133).

Om den ivangorodska klanen Belous, och särskilt dess tid i Stockholm, finns i själva verket ett omfattande men för forskningen okänt källmaterial som kan hjälpa oss att förstå under vilka förhållanden sorgeskvådet författades. Mitt bidrag på grundval av flere relevata grupper av arkivkällor är historiskt-biografiskt och saknar självfallet varje litteraturvetenskapligt anspråk — alla sådana får anstå. *Litteraturhistoriskt* är det kanske på sin höjd som del av en sedan länge tynande materialistisk vetenskap som, begabbad, misslyckas med att förklara på vilket sätt Pierre Corneille skiljer sig från sin mindre bemärkte bror Thomas. Men som det skall visa sig, finns det en särskild poäng härmed i vårt fall, ty det verkar finnas mer än rimligt tvivel om vem i familjen Belous som egentligen står bakom dikt och handskrift. Artikeln får också stå som ett försök i historieskrivning som *moralisk* lärdomsdisciplin — en form som erkänner att våra förpliktelser mot vår nästa inte upphör med dennas död,⁴ eller som en irreligiös och positivistiskt böjd forskares försök till *panichida*. Jag vill på grundval av de genomgångna källorna skissera några av de omständigheter under vilka handskriften och dikten komponerades, och med utgångspunkt i nyupptäckt biografiskt material på nytt nalkas frågan: Vem står därbakom?

⁴ Jfr den tankeväckande programförklaringen i Russell 1977, 40.

Ivangorod i Ingermanland

Den ryska fästningen Ivangorod blickar över floden Narova mot det gamla tysk-estniska Narva. Den hade erövrats av svenska trupper i december 1612 tillsammans med merparten av Ingermanland. Ägarbytet, som bekräftades i fredsslutet vid Stolbova 1617, innebar att svenska kronan kom i besittning av en omfattande rysk- och finskspråkig befolkning av huvudsakligen ortodox bekännelse. Denna tillerkändes vissa basala rättigheter vad gällde trosutövning och sedvanerätt — rättigheter som skulle än respekteras, än tummas på. Allt var i slutändan avhängigt av regent och råd i Stockholm; men väl så kännbar var den ombytliga inställningen hos lokala värdsliga och kyrkliga makthavare, som i flere fall satt endast några år åt gången. Här fann de ortodoxa stundom någorlunda frisinnade vänner, men kanske oftare rabiata fiender till sin främmande konfession och sin i Sverige alltid med misstänksamhet betraktade nation. Som regel skedde ingrepp mot deras rättigheter snarare då riket styrdes av råd än av konung, och redan i och med Gustav II Adolfs död 1632 skulle de mista sin viktigaste och enda någorlunda säkra garant. (Pereswetoff-Morath 2003; Soom 1936; idem 1937a)

Åtminstone under svensk tid, bodde det ryska borgerskapet aldrig inom fästningsmurarna; för detta fanns både praktiska och säkerhetsmässiga skäl. Där inne gick de bara i kyrkan medan deras hus var uppslagna i "hakelverket", som alla ingermanländska köpingar kallades efter den palissad som i bästa fall omgav dem. På ryska hette det att de bodde "на посади", ibland med tillägget "за острогомъ"; "hakelverkarna" var följdriktigt "посадские люди". För de år vi kan följa i någorlunda detalj, 1638-1644, är antalet invånare över tolv år närmast något stigande och mellan 700 och 800, av vilka väl så många bor utanför som inne i själva hakelverket.⁵ Mellan 1645 och 1649 genomförs så en i stort sett påtvungen förflyttning av de ryska borgarna till Narva, varvid hakelverket Ivangorod för något årtionde upphör att existera som självständig korporation. Främst är detta ett resultat av den illa dolda svartsjuka och anmärkningsvärda stingslighet med vilken de ryska hakelverks-borgarnas värsta belackare, det tyska borgerskapet i det sedan 1581

⁵ Mantal över Ingermanland, ES 2670, 2672, 2674 (FRA).

svenska Narva, följt och motverkat varje privilegium som givits konkurrenterna på andra sidan floden liksom dess ständiga petitioner till myndigheterna om att avveckla den ryska staden. Dessa decennielånga strävanden hade vid tiden för flytten redan medverkat till gradvis urholkade privilegier, där särskilt de resulterande religiösa svårigheterna, med ökande svårigheter att ersätta avlidna ortodoxa präster, utmynnade i särskilt bitter veklagan (jfr Soom 1937a 265— 285; idem 1937b, 165-6). Hakelverkarna kom att bebo en särskild förstad norr om Narvas stadspport, och deras tillträde såväl till staden som till dess marknader blev kraftigt begränsat. Alla fagra löften om ekonomisk integration och juridisk likställdhet med det tyska Narva, med vilket de hade utlovats bli "Een *Corpus*, kom på skam.⁶

Familjen Belous

I de sporadiska fönster vi äger till livet i hakelverket på 1610, -20 och -30 tal skymtar aldrig någon Belous förbi, vare sig som missdådare eller som samhällspelare; och vi bör betrakta den först kände familjemedlemmen, Pavel Leont'evic, som sin egen lyckas smed. Han var en god smed och tiden just den rätta. Ett tomrum höll på att budas efter den första generationens ledande borgare, och flere av församlingens tongivande lekmän från de första svenska årtiondena var vid 1640-talets mitt, som frasen löd, "utgamla" \ Det är anmärkningsvärt hur svårt det var för de ryska borgarna i Ingermanland att behålla sin position från generation till generation.

Vilket var då Pavel Belous' förflutna? Vi har redan sett att ryska filologer menar sig se ruthenska drag hos hans sonson Leontij. 1638 gjordes den första fullständiga bevarade måltidsförteckning över Ivangorod (ES 2770 (FEA)). Redan då var familjen "Pawel Leuontiof Bellehwß" bofast i själva hakelverket och bestod av två manliga och två kvinnliga medlemmar över tolv år. Att familjen hör till dem som bor i själva hakelverket, och inte utanför i anslutning, är inte någon social markering. Utanför palissaden bor några av de mest respekterade borgarna, och även någon av de ryska adels-

⁶ Jfr exempelvis de nya ryska Narvaborgarnas beskrivning av sin situation i brev till kanslern i början av 1650-talet, odat. (början 1650-t), Ox. E787 (SRA); citat: C. Mömer t. KM, 16/2 1646, Liv. 171 (SRA).

männens stadsgårdar ligger där. Men det är rimligt att i deras boställe se ett tecken på att de inte är några *direkta* nykomlingar.

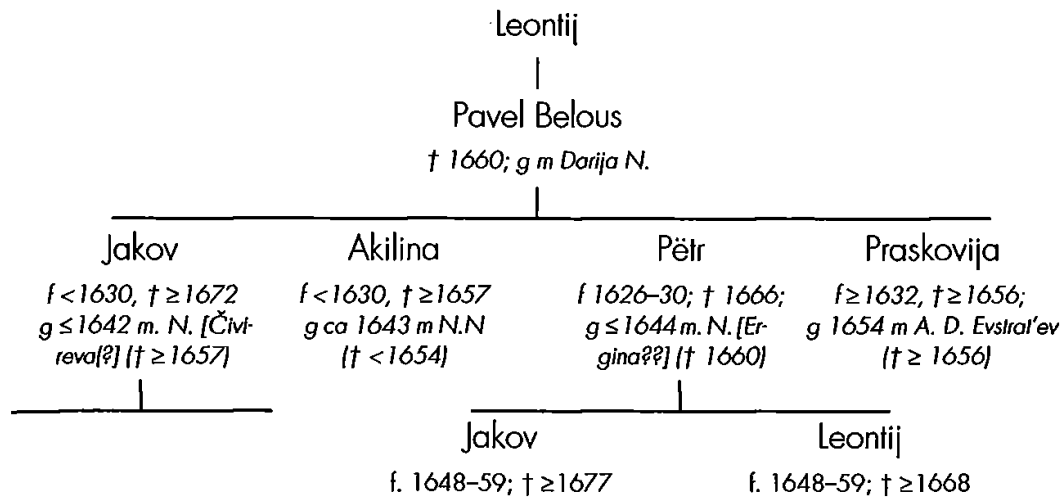
Skulle de annars ha kommit utifrån, från området bortom "Stor-Ivangorod" eller till och med bortom Ingermanland? Från närliggande Gdov på ryska sidan, med sin speciella dialekt, där en Sidor Belousov är bekant som uppsyningsman 1640?⁷ Men när ryska myndigheter vid mitten av seklet lämnar in en lista över flyktingar och överlöpare från Ryssland till Ingermanland sedan 1617, har det inte gått att där återfinna några familjemedlemmar, trots att dessa listor till och med kryddades med namn som den moskovitiska sidan inte hade strikt rätt till.⁸ Familjemedlemmarna var i framtiden heller inte rädda att företa handelsresor till Ryssland, en risk de säkert skulle ha undvikit ifall de hade varit moskovitiska flyktingar.

Då återstår att de var gamla Ivangorodbor eller att de influtit från det "Hwita Ryßlandh" - ännu polskt territorium. Det senare skulle förklara de ukrainismer som påtalats. Men inget annat stöder en sådan idé; inte heller är några parallellfall kända i svenska Ingermanland. Och ser vi närmare på familjen Belous, tycks möjligheten falla helt, som vi ser av stamtavlan på nästa sida.

Av de manliga Belouser som vi snart skall finna belagda i Stockholm och som kan vara av särskilt intresse för vår mystiska handskrift från 1665/6, dör den äldste, Pavel Leont'evic, 1660; Pète Pavlovic måste, om han inte var född i Ivangorod, ha kommit dit senast som tolvåring och sedan levt större delen av sitt vuxna liv där; Leontij Petrovic, slutligen, måste ha fötts i Ivangorods eller Narvas hakelverk eller till och med i Stockholm. Dessa någorlunda objektiva källor, som visserligen tolkas i ljuset av ett antal antaganden, bekräftas vidare av familjemedlemmarnas egna utsagor. I ett odaterat brev till riksrådet från första hälften av 1660-talet förklarar sålunda Pëtr Belous att han "ifrån min Barndomb hafwer lefwat vnder Sweriges Chronas *Jurisdiction i Ivanogorod*, och mig så förhållit som en trogen

⁷ Musc. 672:2, nr 9 (SRA). Det är bekant att borgare från Gdov flyttade över till Ivangorod inför fredsslutet 1617 och att man av dem väntade sig god handel (A. E. Hästehufvud, 20/4 1617, SkrKon: GIIA, 1 (SRA)).

⁸ Musc. 672:2, nr 18: rulla för 1649 (SRA). Detta utesluter förstås inte att äldre familjeband fanns, jfr föregående not.

Årtalsberäkningarna är gjorda utifrån förmodan att inga av Pavels barn under sin uppväxt tillfälligt befann sig på annan ort under de år då mantalsskrivningar 1638–44 gjordes i Ivangorod. Som lägsta möjliga giftermålsålder i familjen har jag utgått från *Stoglav's* bestämmelser (1551), dvs femton år för pojkar, tolv för flickor. För full arvsmyndighet i Sverige 1666 - avgörande för att bestämma Pëtr Belous' söners ålder, har försiktigt förmodats 21 år, men en gräns vid 18 eller 20 år går inte att utesluta (jfr nedan; i de senare fallen blev en mer korrekt födelseangivelse för dem 1649–59 eller 1651–59). Jakovs hustrus släktnamn är föreslaget utefter att han 1653 genom sin hustru tog arv efter I. G. Civrev och dennes moder (Likv. S. 114, ss. 167–8 (SRA)). I vilken generation giftermålet med en Ergina äger rum går inte säkert att avgöra.

Undersamare ägnar och böör" (Likv. 92/93:1 (SRA)). På liknande sätt signerar Pavel Belous 1656 å äldste sonen Jakovs och en annan Narvaryss' vägnar "wij vnderstecknade, Swee Riketiz Infödde Vndersåthere Borghare och Inwåhnare uthi Narfwen" (Liv. 210 (SRA)). Möjligheterna till djupgående direkt ruthenskt inflytande minskar drastiskt. Det är förstås ett faktum att språket och språknormerna i denna märkliga ryska stad under Sveriges krona, med ännu osäkra kulturimpulser, är i stort sett utforskade. Det vore inte desto mindre magstarkt att *ex promptu*, oavsett det extremt västliga läget, hävda att den gängse ryskan i staden skulle ha varit kraftigt "rutheniserad".⁹ Ett annat intressant förhållande kan dock vara värt att uppmärksamma. I den skola med två lärare Ivangorodborna inrättar 1644, och som senare skall överflyttas till Narva, känner vi namnen på de gossar som undervisas av diakonen Isaak Torčakov i

⁹ En språklig analys, jämfört med en analys av översättningarna från svenska i Vetenskapsakademiens handskrift och andra relevanta ryska texter, är ett *desideratum* som jag förbereder mig för.

läsning efter katekesen: här förekommer ingen Belous. Det ligger då nära till hands att tro att de litterata Belouserna har undervisats i skrivkonsten av den andre läraren, som var "uthi thet latiniske språket temligen, men uthi thet Ryske perfecte förfaren" — Mathias "Winetzkij" från "Polen". En sådan i "Ryske" perfekt förfaren man från Rzeczpospolita var sannolikt bärare av ruthensk litterär kultur och benägen att vidarebefordra sina manér till lydiga elever.¹⁰ President Medvedevs handstil påminner ännu om hans gamla skollärarynnas från skola nummer 305 i Kupcino; så mycket mer då en formbar skolelev utan annan auktoritativ litterär förebild. Har vi här, i förening med lokal dialekt, förklaringen till författaren Belous' egenartade språk?

*

Bevarade handlingar tillåter att i någon detalj rekonstruera familjen Belous' göranden och havanden; särskilt dess peripetier i Narva och Stockholm mellan mitten av 1640-talet och slutet av 1660-talet. Utrymmet tillåter dock inte att vi här företar denna fascinerande resa genom åren med den uppmärksamhet den förtjänar. Den utredning jag har verkställt i ett utförligt manuskript kommer förhoppningsvis att kunna publiceras i annan ordning, och för de mer sammanfattande slutledningar om familjens öden, som måste göras här, särskilt för tiden fram till c:a 1660, hänvisas till detta fullt dokumenterade arbete.¹¹

Med sina omkring 300 hushåll hämtade Ivangorod sina förhållandevis få ämbetsmän från en liten klass om 25—30 köpmannafamiljer, som förefaller ha varit närmast *mer* välbärgade än borgarna i det tyskdominerade Narva i kraft av sin Rysslandshandel, sina uppköp i västra Ingermanland och genom ett relativt sparsamt levnadssätt (se främst Soom 1937a, 292-295, 302-307).¹² Det är

¹⁰ I. Sergeev t. KM, odat. (1648-50?), inlagd i odat. skrivelse fr. Narvas ryska borgare t. A. Oxenstierna, Ox. E787 (SRA); Väinänen 1987,44-45, 297; Luther 2000, 561.

¹¹ Se dock om Ivangorodborgarna även Soom 1937a-b, 1940. Jfr också Pereswetoff-Morath 2008, som emellertid bygger på ett avsevärt mindre källmaterial än föreliggande artikel och därför innehåller slutsatser som inte längre är hållbara.

¹² Narva präglades av sitt arv av burget germanskt köpmannaskap; där var det ostentadva mer utpräglat än i det småskumare ortodoxa Ivangorods efter en brand nyuppförda lilla hakel-verk; skrytbyggena i sten med praktfulla fasader allt fler efterhand som 1600-talet gick; det gedigna, "hanseatiska", påtagligare. Stadssamrunden är som gammeltonklar till köpmanna-miljöerna hos en Mann respektive en ung Dostoevskij.

såsom representant för denna klass och medlem av Ivangorods råd som Pavel Belous första gången möter oss redan 1640 utanför de anonyma mantalslängderna. Härefter försvinner han aldrig helt, och med sina ställningstaganden skall han uttrycka lojalitet med Ivangorod mot onödiga kompromisser, bland annat som en av de mest aktiva moståndarna mot flytten till Narva. Men samtidigt tvekar varken han eller senare hans söner att hävda sin rätt mot moskovitiska intressen som går dem emot, med hot om våld eller hänvisning till Sveriges Krona om så behövs. Beträktade med misstänksamhet både i Stockholm och Novgorod, tycks hakelverkarna ofta sluta sig i buttert igelkottsförsvar mot väst såväl som mot det officiella öst. Familjen Belous är redan nu bland hakel-verkets mest förmögna och expansiva och dess betydelse tycks vara i ständigt tilltagande, även om Pavel själv alltmer drar sig tillbaka från offentlighetens ljus till förmån för sönerna Jakov och Pëtr, med vilka han handlar i bolag. Handelsintressena går mot Pskov och Moskva såväl som Riga, Stockholm och London.

1655-56, när kriget i Polen redan brutit ut och ett ryskt infall i Ingermanland verkar allt närmare förestående, tar yngste sonen Pëtr plats som en av två ryska rådmän i Narvas stadsråd, medan Pavel med sonen Jakov ingår i det nya inflytelserika tolvmannaråd som utöver sina världsliga kommunala funktioner beslutar i den ryska samfällighetens kyrkliga angelägenheter och då kan ha närmat sig funktionen av ett ingermanländskt stiftsråd. Men i samband med att den misstänksamme generalguvernören ur Jakov Belous' "gömmor" kommer i besittning av hans diskreta korrespondens med bl. a. metropoliten av Novgorod, arresterar han också Jakov.¹³ Strax därefter, sedan ryska trupper i juni 1656 infallit och bränt staden Nyen och belägrat Nöteborg i östra Ingermanland, låter han arresteras hela tolvmannarådet och ytterligare 21 inflytelserika Ivangorodbor. Han fruktar att dessa kan vara eller komma att bli i maskopi med moskoviterna, även om han saknar bevis. Bland de tolv befinner sig, utöver Jakov Belous, fadern Pavel; bland de 21 finns brodern Pëtr. De undantas på intet vis, trots att de samfällt givit synnerligen

¹³ Det är i korrespondensen huvudsakligen fråga om att få till stånd invigningen av en ny stenkyrka i Narvas förstad på platsen för Trefaldighetskyrkan, som endast ett par år efter sitt uppförande förstörts av våld. Ordningsföljden på arrest och brevfynd är inte helt säker.

generösa lån till myndigheterna för att möta krigskostnaderna. Genom Jakovs korrespondens och på grund av osäkra rykten om honom tycks familjen snarare höra till de mer misstänkta. Även det som de inte lånat ut konfiskeras nu, och ser vi på listorna över familjeföretagets på så vis realiserade tillgångar i "Guldh, Silffwer, Juchtor ["ryssläder"], Siden, Sammet, Sab blar [sobelskinn] och alle handa Skinwerck" m.m., jagas alla gängse föreställningar om en helt utblottad rysk kommunitet i Ingermanland bort. Totalt rör det sig om 27.365 daler silvermynts värde (enligt konsumentprisindex motsvarande närmare 6,2 miljoner kronor 2008¹⁴).¹⁵ Ryssarna själva beslutar generalguvernören sig för att sända till Stockholm och riksrådets gottfinnande; endast Jakov Belous och ytterligare en misstänkt handelsman behålls i Narva i väntan på nya bevis mot dem. Den 9 augusti avgår från Narva skeppet Fortuna med trettioalet stadgade ingermanländska köpmän, de flesta med hustru och barn — totalt, gissar vi, hundratalet personer, som nu, fjättrade, blir "извдени с плачем и воплем многим för att citera "Оплачь нарвеськь". Pavel är där — kanske med hustrun Darija, om hon inte gått bort ännu; Pëtr med hustru och söner är där, liksom deras betjänt — den ende omnämnde tjänaren i troppen. Här finns också Fëdor Ergin med son, som redan kan ha varit ingifta släktingar.

Under resans tio dagar, om inte förr, har Pëtr Belous blivit den samlade skarans talesman och kassör, som redan vid ankomsten till Stockholm får förklara deras oskuld för Stockholms slottsfogde och rysstolkarna Barkhusen och Lang. Efter några dagars överläggande -och, för hakelverkarna, inte alltför "elak" förvaring — beslutar riksrådet och ständerna, som förmodar Narvaryssarna vara mer eller mindre rikstrogn, att släppa dem fria mot borgen. Gamla kontakter måste ha gjort Stockholmsborgare beredda att ställa garanti. (Pëtr Belous har varit här och handlat bara för halvtannat år sedan.) Av

¹⁴ Här liksom i det följande beräknat enligt konsumentprisindex (jfr prisomräknare på "Portalen för historisk statistik", www.historia.se) - grovt och ibland missvisande som detta måste bli vid jämförelsen av två så väsensskilda ekonomier som vår och Stormaktstidens.

¹⁵ Inte mycket senare når nyheten om kriget Stockholm, och i ett svep (eller snarare två) arresteras alla ryska köpmän på Ryssgården. I Pëtr Belous stående handelsbod i Stockholm konfiskeras varor för ytterligare 3.600 daler silvermynt — på samma sätt motsvarande drygt 810.000 kronor.

ryssarna, särskilt av Pavel Belous, väntar rådet dessutom ett större naturalån till Kronan.

Det tycks vara meningen att de skall bo på Ryssgården på Södermalm, men utan att få besöka staden mellan broarna — för att beivra det senare skall staden hålla särskild vakt över dem. Ett avgörande problem kvarstår i att det mesta av deras medel, som så intresserar riksrådet, är bundet i konfiskerat gods i Narva. Pëtr Belous med sin tjänare, vidare Fëdor Ergin och tre av "de tolv", sänds därför i mitten av september till Narva för att kvittera ut varor till Stockholm men returneras med nära nog vändande post av generalguvernören, eftersom "ingen Ryß är till trooendeß, han må *obligera* sigh så högt som han nagonßin will". Godset är sålt eller under försäljning för lokala militära behov, även om det noga sägs upptecknas. Men något litet av sitt goda lyckas ryssarna ändå uppbåda för uppehälle och försäljning. Det bekräftar i alla fall avundsmän som inte tillåtits fara med.

Ryssgården

Enligt en bestämmelse i 1617 års svenskryska fredsfördrag skulle handelsmän från Ryssland i Stockholm få ha "ett gott hws och rum . . . och . . . deris frie gudztjenst efter deris religion i deris hws och stufuur" (cit. Schönmejr & Ygberg 1895, 2) - ett förhållande som i stort skulle råda fram till sekelskiftet 1800. Alltifrån 1641 befann sig dessa "hus och stugor", ryssbodarna, på den plats längst in vid Stadsgårdshamnen som än idag är känd som Ryssgården och sedan 1660-talet intas av Tessinernas Södra Stadshus. Slussen var relativt sett en ännu viktigare flaskhals då än nu, när broarna i väster har tillkommit. Handlande till lands och sjöss hade knappast annat val än att passera däröver eller att ankra nära vid. Trots florerande protester från Moskva om att det skulle vara en "låågh och nedrigh orth utom Staden" (ibid., 7) måste den i mångt och mycket ha varit idealisk. Innanför ett högt skrank stod här ett tjugotal "fasta" sannolikt vältrimrade bodar och utmed planket ett efterhand som seklet forskred ständigt ökande antal brädbodar, som ryska handelsmän veckovis kunde hyra under handelssäsongen för att där salubjuda sina varor. (Med tiden tillkom även "stenbodan".) Under vintern hyrdes bodarna vanligtvis ut åt Stockholmsborgare. De ryska köp-

män som där ambulerade i sina kaftaner, pälsar och filtluvor med spets skymtar vi om vi förstorar W. Hartmanns kopparstick över Stockholm från 1650, liksom på någon senare avbildning av Ryssgården. ("Svenska" kläder på en ryss kunde väcka misstänksamhet såväl här som i Ingermanland, och såväl bland landsmän som främmande; i Moskva var ryska kläder på en icke-omdöpt västerlänning sedan nyligen rent ut förbjudna.¹⁶) Vi förvånas därför inte så över att denna "stora hop hus och många bodar" kunde ge intrycket av en rysk bosättning i egen rätt (arkim. Arsenij hos Rumjancev 1910, 63; cit. från 1660 hos Cederström 1910, 58). Här fanns också i anslutning till skranket "Ryssvågen", där allt av ryssar handlat gods noga vägdes och kvantifierades under översyn av stadens anställda ryss-vägare och rystolkar. De två insvurna rystolkarna måste mäkla — och få procent! - vid varje affär som slöts mellan ryska och stockholmska handelsmän «aff then orsaak at then Swenske icke rätt thet Ryske Sprack, ey heller the Ryske vårt Swenske språk hafwer för-ståndit" (*Ordning...*, [1]). Som ett resultat av den nitiska kontrollen av varje affär, kan vi nu nästan dag för dag följa varje uns av ryssvara som byter händer. (Det som därutöver skedde i lönn finner i stället ett uttryck i stadens domböcker.) De ryska köpmännens verksamhet var kringskuren också på andra sätt. Med få undantag fick de endast handla i bulk och inte i minut: "rysshandskar" dussinvis och inte parvis, kött minst i halva skeppund. . . . Likaså fick de handla endast med Stockholmsbor och endast vid vissa tider under veckan.¹⁷

Det är i ordinantiens resonemang om språk vi får söka förklaringen till att även de ingermanländska ryssarna, ehuru svenska undersåtar, måste följa Ryssgårdsbestämmelser när de handlade i Stockholm. "Ryssar är ryssar", är en återkommande inställning i källorna från Stockholm under dessa år. Till en början gäller sålunda ordningen strikt de fångna Narvaryssarna, till och med då de i början av september börjar kunna gå fritt på Södermalm. Först verkar man nere på vågen visserligen inte riktigt ha vetat hur man skulle hantera dem, men redan efter någon vecka i frihet säljer Pëtr

¹⁶ Stiernhielm 1937-57, 28ff; C. Mörner t. KM, 10/11 1652, Liv. 172 (SRA). Jfr protokollutdrag fr. Åbo rådhusrätt, 21/3 1661, i: MoRR:Gro.:186 (SSA); MoRR:SKäm:8, 28/5 1661 (SSA).

¹⁷ Om Ryssgården se: *Ordning...*; Schönmeyr Ygberg 1894; Rumjancev 1910, ssk 60-97; Ame 1917; Lang 1964; Abrahamson 1998; Ver.; Huv. (SSA).

Belous litet gryn på Ryssgården och snart åter litet talg — fadern Pavel syns även här mer sällan utåt (Ver. 1656, ss. 1742—1876, under 6/9 etc., jfr 3/9 (SSA)). Storköpmännen måste reda sitt nya bo på blygsamt vis. Men den starkt begränsade handel som moskovitiska ryssar underkastades tedde sig inte rimlig för svenska undersåtar som tvungits till Stockholm utan bevisad skuld och med liten utkomst till hands. Sedvanligt med Pavel och Pëtr Belous i första rummet utber sig Narvaköpmännen genom riksrådet om tillstånd att få driva normal borgerlig handel i staden "till vårt och dhe fattige våres lijfzmedelß uppehållande", vilket beviljas dem i första hand fram till öppet vatten 1657.¹⁸

I och med detta börjar handeln ta fart. Även om tillgången på såväl reda pengar som varor till en början var begränsad, ökade omfattningen så att en stor del av Narvaryssarna träffas på i köperregistren åren som följer. Det kan knappast råda något tvivel om att Pëtr Belous var den flitigaste. Bäst sällskap har han av Fëdor Ergin.¹⁹ Under de följande nio och ett halvt åren kommer Pëtr alltid att hyra minst en bod i Ryssgården, ofta två, stundom tre.²⁰

Ett liv utanför bodarna

På Ryssgården skulle Narvaryssarna "blijfva" efter att ha sluppit ur säkerhetsförvaringen på Barnhuset (*Riksrådetsprotokoll...* 16, 680, jfr 616). Det har visserligen inte gått att rekonstruera hur merparten av dem framlevde sin tillvaro under det år de alla mangrant kom att förbli i Stockholm, men hänvisningen till Ryssgården som boplats kan knappast ha varit praktisk. Endast tre av de 30 husbönderna handlar under denna tid i egenhyrda bodar, och andra potentiella bostäder är inte kända på gården. Inte heller torde Ryssgårdens byggnader ha varit särskilt vinterbonade samtidigt som eld i bodarna av brandsäkerhetshänsyn betraktades som otillåtligt. Familjen Belous bekymrades dock mindre av detta, för redan tre dagar efter deras ankomst och innan de officiellt har släppts fria, lyckas Pëtr hyra en

¹⁸ Odaterad Supplik till Rådet, MoRR:Fla:58 (SSA); MoRR:Ala:16, 29/11 1656 (SSA). För icke-ryska ingermanländska borgare som också fördrivits från sina hem av kriget verkar villkoren symptomatiskt nog ha varit mer generösa (jfr Hk. AI:7, 6/4 1658 (SSA)).

¹⁹ Se Ver. 1656, ss. 1742-1876; 1657, fol. 728-797; 1658, ss. 1717-1883; 1661, ss. 1445-1575 (SSA).

²⁰ Huv., vol. 1656-1666, bodhyra för Ryssgården (SSA).

bostad åt dem på Södermalm hos en av de borgare som gick i borgen för samtliga Narvaryssar. I över tre och ett halvt år skulle man så bo norr om Mariakyrkan, kort väg från Ryssgården.²¹

Vart familjen sedan tar vägen våren 1660 är inte helt klart, men sannolikt flyttar de redan nu till den våning de skall bebo ännu vid Pētrs död knappt sex år senare. Sonens anteckning anvisar då värden som "Vlas tolmać", och denne kan vi nu identifiera som en av de två Ryssgårdstolkarna, Lars Matsson Lang(h). Den genom åren stigande friktionen mellan Belous och Lang, som kulminerar i mitten av 1660-talet, och som inledande kan förmärkas redan nu, gör det psykologiskt mycket svårt att tänka sig att inflyttningen skedde mycket senare. Lang hade tidvis även andra Narvaryssar och rysstolkar inneboende, vilket möjliggjordes av att han ägde två gårdar vid Höga Stigen på Södermalm, ett par minuters promenad från Ryssgården.²² I våra dagars termer var det snett nedanför Katarinahissen i ett sedan länge bortskaktat kvarter. Malmen, eller Åsberget, var ännu formellt förstad till Stockholm och hade relativt nyligen stadsplanerats och börjat få riktigt organiserad bebyggelse. Här, nära notfiskarhamnen vid ryssbodarna, torde den ännu ha

²¹ SKäm:Ala:8, 17/12 1661 (SSA); MoRR-A3a:6, 4/2 1665 (SSA); jfr borgenärerna i *Riksrådets protokoll...* 16, 611. För läget se Des., fol. 158r (SSA); Holms tomtbok, Södra förstaden, västra, fol. 10 (SSA). Här tycks de bo åtminstone en tid med Narvaryssen A. G. Sosna (SKäm:Ala:7, 31/10 1660 (SSA); jfr MoRR:Ala:19, 22/7 1659 (SSA)); jfr också liknande senare fall SKäm:Ala:9, 27/11 1662 (SSA); MoRR:F2a:127, 1673/150 (SSA)) och att det 1661 är normalt att, då man verkställer en rannsaking av Narvaryssamas egendom, den genomförs "i Ryske Kiöpmennernes boder på Ryßbegarden, Sampt hema i deras huuß, ehwarsohmelst dhe kunna wara till giest" (SKäm:Ala:8,15/5 1661 (SSA)).

²² Vi vet från Langs egna ord att "Petter *belous* [är] i mit huus blifuen dödh" (libell av 29/4 1667, MoRR:F2a:38, 1667/154 (SSA)). Namnkorrespondensen Lars:Vlas var inte slumpmässig - 1636 benämner I. S. Torcakov den ingermanländske befallningshavaren Lars Matsson "Влас МатеѢвъ" (ÖR 40, 1636 (SRA)), och bland Narvaryssarna var "Vlas" säkert Langs gängse namn. Främlingen G. K. Kotošichin skriver honom "Јах[ъ] Селитски" ("Jahan Alexander Selitzkijs" attest i MoRR:F2a:38, 1667/154 (SSA)). Inneboende: Hk.:AI:7, 21/5 1661 (SSA); MoRR:Ala:7, fol. 228r (SSA). Gårdarnas läge: Mantal 1652, Södra förstaden, fol. 200 (SSA); jfr Mantal 1672, Södermalm östra, fol. 418TM (SSA); Holms tomtbok, Södra förstaden, östra, fol. 18 (SSA)).

Lang (f c:a 1688), "en Svensk infödd", var rysstolk i Stockholm redan 1652; varifrån han hade sin ryska är okänt. Han övergick från stadens till Kronans tjänst omkring sommaren 1665, varefter han mest höll sig ifrån ryssbodarna. (Mantal 1652, Södra förstaden, fol. 200 (SSA); SKäm:Ala:9, 2/9 1662 (SSA); inventarium i Bouppteckningar, Stockholms stad, 12/11 1698 (fol. 1551) (SSA); D. Anastasius t. överståthållare och magistrat, 19/8 1667, Hk.:E Vii:1667-1735 (SSA)); jfr för datering 1665 efterträdaren Anastasius' månadsvisa vägarssignaturena på Ryssgårdens bodhyror, Huv. 1665 (SSA).)

präglats av att man hit traditionellt förlagt "allt som skrymde, luktade illa eller var eldfarligt" (Lager 1982 [1966], 206). Stockholms största glasbruk i grannkvarteret bidrog i sin tur med slagg och splitter. Som familjen Belous skulle få känna av, var dödligheten mycket hög i Katarina och parerades endast genom de höga inflyttningstalen (Meyerson 1943, 90).

*... högt på branten i Katrina
mellan sprängda berg och grönt.*

----- Bo BERGMAN

Det Stockholm där Narvaryssarna nu skulle handla med olika tillfälliga handelstillstånd hade under det senaste halvsekleet vuxit så att, som en engelsk betraktare välvilligt skall konstatera år 1688, "it is supposed to be as populous as Bristol" (Robinson 1998 [1688], 13), men det hade bestämt fler palats. Ett kulturliv och en praktbyggnation som legat i träda efter Kristinatidens slöseri och under krigsåren återupptogs med förbluffande vigör efter fredslutet. Inför Narvaryssarnas ögon reste sig byggnad efter byggnad och handelsgodset, lyxen och krimskramset spriddes i en oväntad högkonjunktur smord av krigsbytet från Centraleuropa och av aristokraters och storborgares lyxkonsumtion i kapp med änkedrottningen (jfr Revera 1984; Englund 2006, 71-72, 157). För vakna handlande i främmande gods var det en tid av löften. När vapenskramlet stillats upphörde också den totala ofrihet, under vilken man inte ens hade fått lämna malmen. Garantier måste visserligen lämnas då man reste, men Pëtr Belous fann möjlighet att företa resor både till Narva och till kontinenten.²³

De restriktioner tiden lade på "mindre myndigas" agerande är orsak till att hustru(r) och barn nästan aldrig nämns i källorna, utan endast Pavel och Pëtr. Men utöver att Narvaryssarna som korpus blivit skickade till Stockholm med hustrur och barn vet vi specifikt redan 1656 att Pavel och Pëtr var där "medh dee sina", liksom att Pëtr inför en resa han planerade i september 1659 som "säkerhet" avsåg att lämna kvar hustru, far och barn i Stockholm. Han kan vidare skriva våren 1661 i Stockholm att han försörjer sin "fattige

²³ K. Ovcinnikov mot P. P. Belous, MoRR:GroV:177 (SSA); mål K. T. Necaev m.fl., ibidem; odat. Supplik till KammarkoUegium, Likv. 92/93:1 (SRA); Likv. S. 114, ss. 253 ff (SRA).

hustru, barn och gamle fader".²⁴ Barnen var de omyndiga sönerna Jakov och Leontij, som längre fram i tiden tycks vara de enda arvingarna och som bör ha stannat kvar hos sin far under hela Stockholmstiden. Efter kriget fanns inte längre någon omedelbar släkt att tala om kvar i Ingermanland, till vilken sönerna hade kunnat slussas.

*

I juli 1657 hade riksrådet beslutat att låta Narvaryssarna resa tillbaka till Ingermanland med pass, rekommendationsbrev och, besynnerligt nog, tillstånd att bygga sig hus på platsen för den brända staden Nyen. Ingenting tyder på att någon slog sig ned i Nevans delta. Möjligen hann de inte. De flesta av dem tycks ha seglat till Ingermanland och Narva, även om flere av de burgnare, och däribland alla generationerna Belous, valde att stanna kvar i Stockholm. Den 5 oktober, mindre än två veckor efter deras ankomst till Narva, brändes den ryska förstaden av furst Ivan Chovanskijs trupper, som förde med sig hela den ryska befolkningen med undantag för en handfull som sökt skydd i Narva.²⁵ Den intrikata frågan om vilken роД hakelverksbefolkningen spelade, och hur gärna de gav sig över åt moskoviterna, kan vi inte ägna oss åt här. Men bland de 400 ryska hushåll, som på detta sätt drog till Ryssland, befann sig Jakov Belous med hustru och barn liksom systemn Akilina, som var änka sedan något år. Den yngsta systemn Praskovija med familj hade redan flytt. Stockholmsfamiljen skulle senare på alla vis försöka slå fast att släktingarna inte avvikit frivilligt, och de kunde prestera en attest av fem imponerande vittnen av såväl rysk som svensk och tysk nation

²⁴ Pavel Belous till Rådet, odat. (1656), Liv. 210 (SRA); Likv. S. 114, ss. 253ff (SRA); Likv. 92/93:1, s. 40 (SRA) — för datering jämför villkoren för betalning till Mörner, *ibid.*, s. 16. Att fadem är kvar i Stockholm under dessa år bekräftas av åtskilliga handlingar (Ver. 1657, fol. 728r, 758r, 778r, 794r, 1658, ss. 1717,1741,1883; 1660, ss. 1472,1487,1565,1577; 1661, ss. 1451,1457,1459).

²⁵ Ch. Hom t. Rådet, 12/10 1657, Liv. 174 (SRA); Gadziackij 1945,43; Fagerlund 1979,127.

om att dessa blivit "fängzlige bortförde".²⁶ Kvar fanns nu i Ingermanland ingen Belous, och den sannolika släktingen Fëdor Ergin med sin måg Grigorij Rochnov hade också stannat i Stockholm. Det krig som patriarken Nikon underblåst för sina ingermanländska tros-fränders (och säkert sin egen) sak skulle bidra som ingenting annat till att göra rent hus med det gamla Ingermanland och dess ortodoxa institutioner. Trots förnyade privilegier till de ryska invånarna skall provinsen efter 1662 vara att känna igen som den som fanns före kriget.

*

I Stockholms domsböcker florerar Narvaryssarna flitigt under decenniet efter 1656, och bland de ihärdigaste såväl käreande som svarande är Pëtr Belous. Varken på dessa processer eller på den vidlyftiga och företagsamma affärsverksamheten finns anledning att gå närmare in nu. Att regler inte alltid följdes på Ryssgården och att många affärer gjordes svart är säkert, liksom att bulvaner kunde användas eller handelsprivilegier åsidosättas.²⁷ De många beskyllningar om försäljande av tjuvgods som restes mot de ryska handelsmännen — saknas något i staden, nog kan det vara gömt under ryssbodarna — kan dock aldrig fås att fastna vid dem.²⁸ (Däremot verkar det som om flere av boddrängarna — även de i alla kända fall ryssar och i något fall unga släktingar — föll för frestelsen, halade, drack på källare och umgicks med soldater. Några större språkproblem verkar de inte ha vetat av i dessa sina värv.²⁹)

²⁶ Attest, Stockholm 18/9 1665, MoRR:F2a:38, 1667/118. \ Att Narvaryssarna i många fall efter 1657 häftigt förkunnar att fångenskapen var ofrivillig är inte ägnat att förväna, men det kan också i många fall ha varit helt riktigt. Att förmoda att hakelverkarna agerade som en kropp, som svenska militära befälhavare tycks ha trott, och att de glatt sig över sina brinnande tillgångar, är knappast realistiskt. Dock skulle en man som Jakov snart med sina gamla kontakter utveckla en betydande handel i Ryssland, och då fredsfördraget några år senare skulle ge de krigsfångar rätt att stanna kvar i Ryssland som ville det, valde han att stanna kvar och kom snart genom utrikeshandel och utlåningsverksamhet att bli en av Pskovs ledande entreprenörer.

²⁷ Jfr Hk. A 1:7:1658-1663, 4/10 1659, 21/5 1661, 26/8 1662 (SSA); MoRRAla:20, 25/5; SKäm-Ala:9,14/2 1662 (SSA).

²⁸ MoRR:Ala:20,7/121660 (SSA); (1660), 7/12; SKäm:Ala:8, 28/5,1661 (SSA).

²⁹ T.ex. SKäm:Ala:7, 24/10 1660; MoRR:Ala:20, kriminalmål 12/4 1660; Protokollutdrag, Åbo rådhusrätt, 21/3 1661, i MoRR:Grova:186, uppföljt i: SKäm-A.la:8, 28/5, 31/5 1661; MoRR-A2a:1, (1661-64), 13/6 1661; jfr SKäm:Ala:9, 29/1 1662; Supplik 10/3 1666, MoRR:E5a:24 (allt SSA).

Hur väl integrerade blev då de svenska ryssarna under sin tid i Stockholm, när freden väl gjord att omgivningen slutade frukta att de skulle sticka staden i brand? De unga ryssar som kommit till Stockholm 1656 med sina föräldrar eller husbönder måste snabbt ha lärt sig att hitta runt och umgås på de språk som behövdes, så mycket mer som de rörde sig mycket på staden i jakt efter handelsgoods. En fördel hade de redan i sin härkomst som ryssar från en våldsamt mångspråkig omgivning. I Stockholm ses drängen Griška tala än svenska, än finska, än tyska med sina kumpaner i Stockholm, alltefter behov, och han dyker esomoftast upp på krogen för att pokulera med soldaten Staffan polack (SKäm:Ala:7, 16/4 1660 (SSA)). När drängen Petruska flyr den svenska rättvisan på nyköpt häst och med nyköpta pistoler i bältet, tvekar han inte att slå sig i slang med sin omgivning på vägen till Narva men, medveten om sin accent, uppger han sig vara från Polen. . . (Protokollutdrag, Åbo rådhusrätt, 21/3 1661, i MoRR:Gro.v.:186 (SSA)). För vuxna är allt svårare, men de mogna Narvaryssarna var också hågade att slippa tolkarnas mäklarprocent och kunde mena att de själva "i Swenska Språket kunde uthan Tolk med Sweriges vndersåtare komma til rätta".³⁰ Så glasklart uttrycker sig inte Pëtr Belous i bevarade handlingar. Han anger vid ett tillfälle att han själv kan tala med ett antal köpmän "och sålunda icke behöfwa Tållkens nerwaru", men här är både moskovitiska och svenska handlare inblandade och det går inte att absolut säkert avgöra vem han avser (Hk:A 1:7:1658-1663, 6/5 1662 (SSA)). En vag antydning om svenska läskunskaper kan vi dock kanske se i hans hänvisning till att han är medveten om alla handelsbestämmelser eftersom de står anslagna på Ryssgården (ibid., 5/5 1663, jfr 28/5 1661).³¹ Att han vidare är förmögen att växla mellan svensk och rysk samtalsstil illustreras när en stadstjänare, som skall inspektera Belousernas bod, blir utknuffad av Pavel och av Pëtr tillsagd att dra åt fanders: han blir "til helffwites

³⁰ Cit. 1C Necaev i SKäm:Ala:8, 20/3 1661 (SSA); jfr 1C Ovännikov som klandras för att inför rätta ha agerat som "Tolk och Mäklare emellan dhe Swenske och Ryskie Kiöpmän", ibid. 18/5.

³¹ Att Pëtr Belous är fullt litterat på ryska står klart, oavsett om vi drar in manuskriptet från ryska Vetenskapsakademien i diskussionen, och i detta skiljer han sig från mången framgångsrik kollega, och även från en garvad rysstolk som Lars Lang. Från sin om än korta tid i Narvas stadsråd bör Pëtr också ha haft åtminstone rudimentära kunskaper i tyska utöver dem som tarvades för att handla i staden.

wist". Detta uttalades på svenska — den svenske tjänstemannen förstår det och det rör sig inom en svensk kulturfär, alltmedan det krävs tillhjälp från rysstolkarna när man till protokollet uttrycksfullt skall översätta Pētrs tirad av ryska "skamblige *Barbariske* ordh" (*sit venia verbo*): "bona Matric, platte!"³² Att Belous kunde vara eldfängd står även deförutan klart — liksom att hans vi vet att hans suppliker till överheten oftast är lena som smör.

Sommaren 1662 dör Pētrs far och hustru, förmodligen i gemensam sjukdom. Den heligaste platsen tillgänglig är den bod som gör tjänst som "Ryske Kyrkian" på Ryssgården, och där låter Pētr lägga bägges Дк — kanske i väntan på att kunna forsla dem till Narva (SKäm:Ala:9, 19/8 1662 (SSA)). Ryska kyrkan i Stockholm har gamla rötter som institution, men under lång tid saknade den lokal och beständig organisation. Gudstjänst förrättades vanligen i en av Ryssgårdens handelsbodas som (normalt bara under handelsäsong) särskilt avdelades som rysk "kyrka" — i ryskt språkbruk молитвенный анбар (Rumjancev 1910, 1). Det har förmodats att det mellan 1655 och 1670 inte firades gudstjänst, eftersom inga tillresta präster från Novgorod är kända (ibid., 3), men slutsatsen är inte oantastlig. Det förefaller givet att församlingsprästen från Trefaldighetskyrkan i Narva, Pimen Ivanovič Fekolkin(?), beredde sin av Ingermanlands viktigaste kyrkoråd bestående församling sacramenten under sin tid i Stockholm, alltifrån sin ankomst med dem 1656 och åtminstone ännu i maj 1659, då han senast nämns i Stockholm.³³ Vi kan försiktigt förmoda att gemensam gudstjänst firas ännu så sent som vintern 1660, då en samling välbärgade Narvaryssar, däribland Pētr Belous, varit i "sin körkia" en helgdag

³² På omisskännlig ryska, låt vara att rapporteringen genom en svensk stadsbetjänt till en svensk sekreterare har kommit två obetonade vokaler att försvinna och två klusiler att mista stämbandstonen (SKäm:Ala:7, 3/4 1660 (SSA); jfr ibid. 23/2 1660). Ett annat intressant exempel på hur det svensk-ryska tar plats Pētrs hänvändelser till vadden finner vi i hur han övergår från att skriva sig som "Петръ Павловъ сынъ Белоусъ" till "Петеръ Павилсонъ Белоусъ" (flere exempel i Likv. 92/93:1 (SRA)); i anslutning till hur han i Stockholmssammanhang nästan undantagslöst är känd som "Petter Päfvelsson").

³³ Fader Pimen anlände med de övriga till Stockholm 1656 (G. Horn t. Rådet, 9/8 1656, Liv. 173 (SRA)), bör ha varit kvar i staden hela tiden efter hösten 1657 (jfr domen i Södra kämnärsrätten 23/11 1658 där han tycks ha vittnat (bevarad kopia i Likv. S. 414, ss. 167ff (SRA)) och hovrättsvittnesmålet 3/5 1659 där han finns bland de hörda (ibid.; MoRR:F2a:vol 38, 1667/118 (SSA)). För familjenamnet, i kopierad latinsk transkription "Fekoldin", se Lit G i MoRR:F2a:38,1667/118 (SSA).

(SKämAla:7, 23/2 1660 (SSA)). I motsats till andra tider, då de moskovitiska ryssarna hade sin säsongskyrka, finns under dessa år aldrig någon utmärkt "kyrka" i bodhyreslängderna, men de bofasta Narvaryssarna hade andra möjligheter att upprätthålla kontinuitet än vad gäster hade.³⁴ Hur länge gudstjänsterna och den formellare religionen kan ha förrättats vet vi inte, men kyrkan omnämns alltså så sent som sommaren 1662.

Om den "lilla" religionen är än mindre specifikt känt. Tveklöst fanns privata ikoner, men de nämns i handlingarna endast då en Narvaryss efter ett återbesök i Stockholm 1667 erbjuder sina som säkerhet.³⁵ Pëtr Belous döms 1659 av rådhusrätten att återlämna en "Rysk Bibel" till en köiega (MoRR:Ala:19, 14/5 1659 (SSA)), och visserligen kan boken ha varit att betrakta mer eller mindre som ett värdeobjekt, men det är av intresse att en kyrkoslavisk "bibel" kunde florera bland Narvaköpmännen, för vika en läsbibel inte skulle ha varit samma självklarhet som för en lutheran.³⁶ Det är vidare tydligt att nedtecknaren av Vetenskapsakademiens handskrift hade tillgång till något slags hymnbok för sina kondakier, som också kan ha innehållit någon bildförlaga till teckningen av den Gudomliga Visheten, om han nu för ändamålet inte använde en ikon i hemmet.

*

Trots betydande interna stridigheter och trots att Pëtr Belous tycks ha mist den självklara auktoritet i kommuniteten som är så påtaglig de första dagarna i Stockholm, fortsätter han att göra Narva- och Ivangorodryssarna tjänster som deras representant i Stockholm. Viktiga element i det kungliga beslut som utfärdas den 4 juli 1662

³⁴ Den enda absoluta kontinuiteten som kan skönjas i bodinnehavet är att Pëtr Belous under alla år aldrig släpper en av sina träbodur ur sikte, men av detta följer inte med nödvändighet att han var värd för kyrkan.

³⁵ "han gaf migh ... *Samta Maria*, och Nicklas och alla sine helgon rill LöftesMän" (Österwijks brev 25/2 (cit.) och 19/4 1667, MoRR:F2a:127, 1673/150 (SSA)). Man kan dock jämföra med att Jakov Belous' franka (svärmor?) i Ivangorod ensam hade lämnat efter sig tolv ikoner (testamente i Likv. S. 114, ss. 228ff (SRA)).

³⁶ Här kan man dock samtidigt minnas att deras med-borgare Filipp Lebed' (f 1644/5) ett par årtionden tidigare hade visat en kyrkoslavisk bibel för Adam Olearius, när denne var på besök i Lebed's hus utanför Ivangorods hakelverk: "Zeigte uns die Bibel in Sclavonischer Sprache / in welcher er wol belesen war / schlug etliche Orter auff / und verdolmetschete sie / sagte hierinnen muß ich Gottes Willen suchen und mich dannach halten." (Olearius 1656,297)

angående en Supplik från hakelverkarna³⁷ bemöts åtet i Stockholm, efter mindre än en månad, i en ny Supplik författad för alla hakel-verkarnas räkning av "Belous och Ždanov". Suppliken är för närvarande känd uteslutande från Vetenskapsakademiens handskrift och är, som antytts, en av de instanser som för forskaren bekräftar att denna är sammanställd av en Belous. Det är klart att "Ždanov" är Narvaryssen Vasilij Melet'evič Ždanov;³⁸ "Belous" kan likaledes säkert identifieras som Pētr Pavlovic. Fadern Pavel dör just denna månad och verkar för övrigt sedan flere år ha överlämnat det mesta "exekutiva" till sonen Pētr; brodern Jakov befinner sig i Pskov; sönerna Leontij och Jakov är på sin höjd fjorton år gamla (jfr nedan). Väl så avgörande för att identifiera supplikanten är att vi vet att amiralitetsfiskalen Sven Brandt sommaren 1662 utfört "*Petrus Belous* medh sin *Camerat[s]*" uppdrag angående gamla "*Iwangorodiske. Acter*, förmedelst des stadz gamble *Privilegiers* afskriffwande, sampt många *Supplicationers* förfärdigande" (SKäm:Ala:9, 11(?)/10 1662 (SSA)). "Cameraten", vars namn Brandt inte minns, kan vi identifiera som Vasilij Ždanov och sluter oss samtidigt till att efterforskningarna om privilegievillkor inför hakelverkarnas supplicerande och klagande kring de viktiga nya privilegierna 1662 verkstälts genom Pētr Belous' försorg. (Originalskrivelseerna brann inne då Trefaldighetskyrkan i Narvas hakelverk blev lågornas rov 1653.) Det kan därigenom inte heller råda mycket tvivel om att samlaren av suppliker och privilegier som står bakom Vetenskapsakademiens "Belous-handskrift" också är Pētr Pavlovič.

Ensamma i Stockholm

Med tiden tog de bofasta Narvaryssarna slut - en efter en flyttade de hem. Flere av de bättre beställda hade stannat kvar i Stockholm när

³⁷ Särskilt punkten om deras förflyttning uppströms till en by nära ryska gränsen utan skydd från fästningen, vilket de svårigen kan acceptera, då det både är farligt och vanhedrande för "с ыванегороицкаго поса[да] честныйш боргаром" (jfr kungligt brev, odaterad Supplik och brev från Bengt Skytte t. S. G. Helffeldt [?] i ryska översättningar, BAN 32.5.7, foll. 24ff, 36ff).

³⁸ Han överskeppades till Stockholm redan 1656 och återvände inte ull Narva 1657. Trots att han redan 1660 upphört att vara bofast i huvudstaden möter vi honom där i process med Belous ännu 1661. Sannolikt omkring 1662 har han tillsammans med Gavriil Babin inkommit med ytterligare en Supplik för hakelverkarnas räkning (Lit. K i MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA); jfr G. Babin och V. Zdanov t. KM, odat, Liv. 207 (SRA)).

huvudskaran för hösten 1657, men sommaren 1660 var det endast sex vuxna handelsmän kvar och ett år senare är Pëtr Belous den ende Narvarysssen med bod i Stockholm. Så fortsätter det att vara den mesta tiden som är kvar, och även om flere dyker upp under handelssäsongen, omnämns Pëtr vintern 1663 explicit som den ende ryss som handlar på Ryssgården.³⁹

Med fadern och hustrun döda är det knappt med umgänge för Pëtr och sönerna. Pëtr verkar inte ha lyckats göra sig populär bland stadens borgare. Avund spelade väl en roll — han lånar ofta ut mot pant och är synnerligen mån om sina medel, men trots de svenska borgarnas och stadsrådets ovilja och fruktan att han som "Storfurstens *facto*" skall lägga rysshandeln under sig och förstöra för alla andra borgare, lyckas han 1663 att utverka tillstånd direkt från Kunglig Majestät att få burskap i Stockholm, efter att ha åtnjutit olika kortfristiga privilegier. Tvivelsutan blir han så Stockholms förste ryske borgare. Kanske det är till denna tid Lars Langs tendentiösa ord hör om att Belous "har mest allena den ryska handeln drivit av de dyraste varor"? (Lang till Kammarkollegium, 7/9 1665, MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA)) Det löfte han nu måst avge om att säga upp sin borgarrätt i Narva har han kanske aldrig tänkt hålla.⁴⁰ Men oavsett om det var ett sken han ville ge av att nu och framgent vara stockholmare, fortsatte man att behandla honom som en ryss och som en "främmande". Burskapet i Narva sade han heller aldrig upp, och i september 1664 förklarades att Pëtr Belous missbrukat Kunglig Majestäts brev. Han miste sina privilegier, och av handelsgodset han hade på gården konfiskerades en fjärdedel -knappt en halv miljon kronor i dagens penningvärde.⁴¹ Nu var spelreglerna plötsligt andra. Den nyss lovande framtiden i Stockholm var inte mer, och Ingermanland bör ha trätt i ett nytt ljus. Hemmen där hade brunnit men kunde byggas upp. Det hade i själva verket

³⁹ MoRR:Ala:20, 15/8 1660 (SSA); Huv. voll. 1661-1666 (SSA); Hk.:A 1:7:1658-1663, 27/1 1663 (SSA).

⁴⁰ Av detta och det följande tycks framgå att ryssarna i Narvas förstads hade något slags burskap i staden, trots att de inte vid denna tid räknas upp i den normala borgarboken (publicerad i Erpenbeck eb" Kung 2000).

⁴¹ Hk.iA 1:7:1658-1663, 6/5 1662 (SSA); Hk.-A 1:7:1658-1663, 11/8 1663, 22/3 1664, 27/9 1664 (SSA); ibid. 27/9 1664: Specifikation på beslagttaget gods för 1664; MoRR:A3a:3,18/9, 19/12 1663; ibid. A3a:4, 24/11, 8/12 1664 (SSA). Den konfiskerade summan var 6000 daler kopparmynt.

funnits god anledning att inte ge upp sin hemortsrätt i Narva. Skäl att låtsas fanns inte längre.

Faderns död hade inneburit familjebolagets upplösning; det hade blivit tid att dela bo och kompani. Efter segslitna förhandlingar upp i högsta instans, Konungens Justitierevision, hade Pavel och Pëtr redan tidigare sluppit undan de många kreditorer som sökte Jakov, brodern som nu var tsarens undersåte. Större delen av bolagets samlade medel hade dock redan förbrukats av kronan, då de hade legat i gods som konfiskerats vid krigsutbrottet 1656. Detta innebar att familjen hade en betydande fordran på Sveriges krona, som efter många omräkningar bestämdes till 21.335 daler silvermynt, Jakovs konfiskerade andel oräknad.⁴² Detta allt skulle nu tillfalla Pëtr. Den slutliga uträkningen färdigställdes i april 1664 och torde ha varit resultatet av Pëtrs odaterade hemställan till Riksrådet, där han förklarar hur han nu länge försökt få ut sina medel från 1656 och att han "wille gerna härifrån hem förreða, at uppbyggia min gårdh som vthi Narffwen förbrendh blef (odat. Supplik, Likv. 92/93:1 (SRA)). Redan en månad innan han mister burskapet i Stockholm, har riksrådet så garanterat honom att få ut denna skuld i "vissa medel" och inkomster, som det hette.⁴³ Summor sådana som denna återbetalades i regel endast i form av garanterade intäkter, som normalt skulle ha tillfallit Kronan men som borgenären nu fick uppbära, vanligen mot visst eget ansvar, översyn och arbete.

Och redan tidigt 1665, samma år som sorgeskvådet till Narova författas eller i alla fall skrivs ned, har Pëtr kommit fram rill hur han vill lösa ut fordringen. Det skall ske i Ingermanland, och han utber sig hos rådet om inkomsterna från 1) ålfisket i Vasknarva,⁴⁴ där Narova häftigt rinner ut ur Peipussjön; 2) fisket i Narova på Ivan-gorodsidan upp till forsen ("in till *fioroga*"); 3) krogen — *kabacken*, på Ivangorodsidan med tillstånd att sälja vin, öl och brännvin; och 4) laxfisket i floden Luga vid Jama slott.⁴⁵ Fisket i såväl Narova som

⁴² Med konsumentprisindex skulle detta i dagens penningvärde motsvara drygt 4,1 miljoner kronor (att räkna med motsvarigheten i lön för kroppsarbete är förstås orimligt om man vill jämföra dessa två världar, 1664 och 2009 - den summan skulle övergå 110 miljoner kronor).

⁴³ Originalbrev av 25/8 1664 jämte uträkning av 7/4 1664 i Likv. 92/93:1 (SRA).

⁴⁴ Ры. Сыронец; Ingermanlands kanske minst bemärkta köping.

⁴⁵ Odat. Supplik, ibid. (här daterad efter diskussionen i Kammarkollegium: KK, Aal:23, 7/3 1665 (SRA)).

Luga hade varit hett åstundade arrendeobjekt under hela svenska tiden, och inkomsten kunde vara betydande. I detta skede beviljades Belous bara ålfisket med kabacken och hakelverket i Vasknarva så snart löpande arrende skulle ta slut 1665 eller 1666 och fram till dess fordringen var återbetalad, vilket med uppgivna summor borde kunna ta decennier.⁴⁶ Vad för uppbörsinkomster som kan tänkas ha kommit från hakelverket i Vasknarva, som brunnit och tidvis varit i moskovitiska händer under kriget (Carlon 1903, 115f), är osäkert, men det rika fiskeriet väckte tankar i familjen. För att vända blicken mot mondäna kvaliteter i några rader i det korta sorgeskvadet till Narova tangeras två gånger just flodens förmåga att föda *С'ом твоего нефа ш(ь)ято бе страшнаго Б(о)га изволением на пишу (sic) плоти человечестей*", och: "тебе страшный Бог увеличил богатством недръ и плоти нашеi и к воспитаню ц(а)рем и владыкам, богатым и малымъ, всемъ удоволися"). Dikten talar samtidigt om hur Narovas namn "utgår ur sjön och störtar i havet, och dina djup och min stam förenar sig [??]" ("ода езера идсодимое и до моры (sic) врыскаючи, смещался недра твое, племя мое").⁴⁷

Petrs trogne dräng Silka Grigor'ev företar under dessa år resor fram och tillbaka mellan Stockholm och Narva; och han skall komma att beskyllas för att ha fort undan mycket gods för sin husbondes räkning.⁴⁸ Det är inte omöjligt att också sonen Jakov nu skickas till Narva, där vi snart skall finna honom, för att övervaka operationer. Hur mycket de två gossarna var inkopplade i handelsaktiviteter är förvisso inte känt, men familjehistorien förpliktade och Silka var inte den ende av Pëtrs "poikar" som hjälpte honom med

⁴⁶ KK, Aal:23, 7/3, 9/3 1665 (SRA); öppet brev till Pëtr Belous, 13/3 1665 (original i Likv. 92/93:1 (SRA), kopia saknas i riksregistraturet).

⁴⁷ BAN 32.5.7, fol. 89к Märk att F. I. Ergin, till vilken Vetenskapsakademiens handskrift riktar sig, var i Stockholm med sin son under den tid handskriften nedskrevs (se nedan) och möjligen redan då begärde ett annat fiske i Narova med kabackerna i Ivangorod för den skuld Kronan hade till honom. Detta beviljades honom i april 1666 (KK, BIIaI:59, 23(?)4 1666 (SRA); skrivelse av J. J. Taube t. Kammarkollegium (?), 9/1 1668, i ÖR 87 (SRA)).

⁴⁸ Se två skrivelser Lang till Kammarkollegium, odat. hösten 1665, MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA); jfr om Süka: SKäm:Ala:8,28/5 1661 (SSA).

handeln under de sista åren (jmf Hk.A 1:7:1658-1661, 5/5 1663 (SSA)).⁴⁹

Slutet

Den stundande avresan, Hksom den för utomstående kanske oväntade, betydande förmögenheten, väckte sovande björnar. 1665 skulle för Pëtr bli ett sannskyldigt *annus hotribilis*. Hans grälsjuke och skuldsatte hyresvärd, rysstolken Lars Lang sublimerade en process-sjuk *folie à deux* med den redan bekante fiskalen Brandt. Lang hade följt Belous på en resa till Vismar, Lübeck och Göteborg, sannolikt som tolk, under vilken han senare skall sägas ha "upptäckt" sin sak; och den 17 juli lämnar han plötsligt in en angivelse av hyresgästen ull Kammarkollegium, med vars fullmakt han tjänar Kronan sedan två år.⁵⁰ I hopp om att få en del av kakan, utlade man hur det borde gå att beslagta en långt större del av arvet efter Pavel Belous än bara Jakovs anpart: Pavels två döttrar skulle nämligen ha lämnat Narva under kriget som otrogna undersåtar, och deras arvsdelar borde sålunda tillfalla Kronan!⁵¹ En avgrund måste ha öppnat sig inför Pëtr Belous då han i början av augusti, just när han höll på att avveckla sina affärer, plötsligt beordrades lämna in en förteckning på all egendom som funnits i familj och bolag då syskonen "gingo öfwer till Ryßen" (KK, Aal:23, 2/8, 3/8 1665 (SRA)). Merparten av vad som var hans och som han kämpat för under nästan ett decennium i Stockholm kunde plötsligt försvinna. Lang hade hoppats på en exekutiv dom utan process och pardon, men Kammaren verkar inte ha blivit övertygad om beskyllningarnas halt, och den 18 november 1665 beslöts att Lang själv fick pröva det hela i kämnärsrätten.⁵²

⁴⁹ Med "poike" menas i det här sammanhangen "dräng", men vi vet flere fall där det inbegriper unga släktingar, och åtminstone en av de unga köpmansöner (G. K. Necaev), som omkring 1660 hämtats till Stockholm av sin far efter fångenskap i Pskov, tar gradvis över och blir faderns representant i huvudstaden samt med tiden en av Narvas ledande ryska borgare.

⁵⁰ Se arvingarnas *exceptio* av 30/3 1667, MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA); Lang t. Kammarkollegium, diariefört 17/7 1665, ibid. Ang. fullmakt, se D. Anastasius till onämnd borgmästare, 16/8 1667, Hk.:E VII, 1667-1735 (SSA).

⁵¹ Detta skall Pëtrs ombud tillbakavisa både vad gällde systrarnas trohet mot Sverige och med hänvisning ulla att de enligt rysk sed och sina äktenskapskontrakt mist rätten till vidare arv. De hade hur som helst aldrig ingått i familjebolaget i vilket tillgångarna stode.

⁵² Lang skulle fortsätta att hävda att han drev saken å Kronans vägnar (MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA), med ett stort antal bilagor från tidigare instanser).

Den 3 januari 1666 var Pëtr Pavlovic en sista gång på Ryssgården, där han sålde blånor. Han var redan sjuk och en bruten man, fastän inte fyrtio fyllda. Det torde inte ha dröjt många dagar innan han förstod att slutet närmade sig, ty den 9 januari låter han avhända sig sin enda kvarvarande handelsbod. Denna tas redan dagen därpå över av en svensk Rysslandshandlande — är det en bulvan?⁵³ Fredagen den nittonde, mellan fjärde och femte timman på dagen, dog Pëtr Belous i den våning han hyrde av Lang.⁵⁴ Det var jämnt en vecka sedan handlingarna i målet mot honom lämnats in på kämnärsrätten,⁵⁵ och familjen skulle säga att Lars Lang med sin "oskiälige förföllielße" och "förtröck" bidragit starkt till att Pëtr "moste genom döden gå all werldenes väg", såsom Lang själv väl visste. Det var synnerlig otack, hävdade de, för av Belous hade tolken "mäst sin föda och uppehälle haft".⁵⁶

Tre dagar efter Pëtrs död lades hans lik i en av Ryssgårdens fasta bodar, där det låg kvar till den 11 februari (Huv., 1666 (SSA)). Vad som sedan händer med Pëtr Belous' jordiska kvarlevor kan vi bara gissa. Det var alldeles för tidigt på året att gå med skepp till Narva, men landvägen i släde längs eller över Bottniska viken hade han tagit redan i livet.

Efterspel

Nu skall det vidta som alltid vidtar, då den nyss levande förvandlas till ett praktiskt och juridiskt dilemma. Det som omedelbart händer, slag i slag, visar tydligt att Pëtr Belous' person och affärer inte gått dem mäktigom obemärkt förbi. Dagen efter Pëtr Pavlovic's död meddelar rysstolken Hans Osterrijk Stockholms stads styrelse om det skedda, liksom om det faktum att Narvas borgmästare Lorenz von Numers, som var på Stockholmsbesök, redan varit på plats och verkställt en inventering över sterbhusets tillgångar. Pëtr har alltså

⁵³ Ver., 1666, fol. 1695r(SSA); bod: Huv., 1666 (SSA).

⁵⁴ Leontij Petroviz's anteckning på pärmensidan, fol. 9GV, av Vetenskapsakademiens handskrift, som säger att fadern "лежал в болезни пол 4 недели", jfr Scheder om att han "tillförne een rund ridh siuck legat". Datum bekräftas i arvingarnas inlaga 22/4 1667, MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA).

⁵⁵ Jfr baksidenotering till Langs skrivelse 7/11 1665, MoRR:F2a:38,1667/118 (SSA).

⁵⁶ MoRR:F2a:38, 1667/118 (SSA), sskt listan på föregivna oförrätter i arvingarna mot Lang 30/3 1667.

kontaktat honom i tide. (MoRRA3a:6, 20/1 1666 (SSA)). Och det dröjer bara till måndagen den 22, samma dag som Stockholms stad utser goda män för Belous' omyndiga arvingar, innan Stockholms underståthållare Udde Ödla infinner sig i Kammarkollegium och där meddelar nyheten om Pëtr Belous' frånfälle. Eftersom det rör Kronans finanser, beslutas att den dödes tillgångar skall beläggas med kvarstad (KK, Aal:24, 22/1 1666 (SRA); MoRRA3a:6, 22/1 1666 (SSA)). Mellan stat och stad inleds nu en dragkamp om sterbhusets tillgångar. Men arvingarna glöms inte bort helt. Redan den 27 januari nämns och erkänns sönerns förmyndare, vilka uppenbarligen utsetts i testamente.⁵⁷ De är borgmästare Lorenz von Numers, Parfenij Fëdorovič Ergin och Parfenij Isaakovič Torcakov.⁵⁸ Egendomen har värderats av rätten och lämnas nu i förmyndarnas händer (MoRR:A3a:6, 27/1 1666 (SSA)).⁵⁹ Samtidigt försöker Kammarkollegium få staden att lämna ut Belous' ryska affärsbokföring för att låta översätta den och få översyn över bröderna Jakovs och Petes affärer. Men staden vägrar och står på sin självständighet i någon månad, ända till dess att en hänvändelse till Överståthållaren leder till önskad foglighet (KK, Aal:24, 26/1, 20/2, 26/2, 5/3 1666 (SRA)).

⁵⁷ Förmyndare utsedda i testamente gick före såväl dem som myndigheterna kunde utse, som dem som genom släktskap skulle ha trätt till (jfr Rååmb 1674,366).

⁵⁸ Vad gäller sönerns ålder har jag inte lyckats nå klarhet i vilken ålder som gällde för full arvsmyndighet 1666. 1686 fastslogs denna ålder till 21 år (se *Swerikes Stadslagh...*, 345), vilket antyder - men inte nödvändigtvis innebär - att den tidigare varit lägre. För att inte överdriva Belousernas ungdom kan vi försiktigt säga att de inte kan ha varit födda före 1645 (1666 minus 21 år), då gode män och förmyndare bestäms åt dem; men vi har också senare klara formuleringar 15/5 1667 om de "omyndiga fader och moderlöba barn Belous arfwingar" (Scheders inlaga i MoRR:F2a:38,1667/154 (SSA)) och kammarens notis om von Numers' fullmakt av 19/12 1668 såsom "Petter Paulson Belaußens efftedätne twänne omyndige Söhners förmyndare" (Likv. 92/93:1, ss. 66, 68 (SRA)), vilket ger oss 1648 som tidigast rimliga födelseår för den äldste sonen. Var myndighetsålder aderton år, får vi i stället 1651. Med tanke på att Pëtr fortfarande var ogift ännu 1644 (Mantalslängd för Ingermanland och Kexholms län 1644, ES 2672 (FRA)), är bägge siffrorna mer än rimliga. Någon formellt senaste födelsetid kan vi fastställa först i september 1659, då Pëtr nämner sina barn (några av hustrurna var havande redan då Narvaryssarna kom till Stockholm 1656 (*Riksrådets protokoll...* 16, 598-99)). Dock kan Leontijs handstil göra anspråk på att vara "vuxen" 1666. Några ytterligare barn än de två sönerna verkar inte källornas formuleringar ge utrymme för.

⁵⁹ Jämför värderingen 26/1 av det lilla sterbhusgods som fanns på Ryssgården, mest koppar, mässing och blånor (Ver., 1666, fol. 1699r (SSA)). Den mödosamt inventeringen av övriga ägodelar var genomförd den 23/1 (MoRR:F2a:38, 1667/154 (SSA)), men inventariet har tyvärr inte återfunnits.

Någon tröst för den känslige moderne läsaren är den relativa rättssäkerhet som råder, när det tunga rådhusmaskineriet sätter igång, men också till stor del när Kammarkollegiets gör sina bedömningar. Den viktiga frågan om huruvida systrarna Belous' avvikande skulle få leda till en konfiskering av medel till kronan avgjordes till Belous' arvingars fördel i kämnärsrätten (7/2 1667), dit Kammarkollegium överlämnat all bedömning, medan överrätten refererade målet till Narva, där kunskapen om ryska arvsseder och vittnenas trovärdighet borde vara säkrare (10/6 1667).⁶⁰ Vad som vidare hände i detta mål är mig inte bekant. 1670 processar kommandanten på Nyenskans, överste A. Pereswetoff-Morath, i Narva mot "Belous' arvingar" angående en skuldfordran, och så sent som 1679 behandlas i samma stad en sak rörande kvarlåtenskapen från en Belous (Erpenbeck & Seeberg-Elverfeldt 1993, 40, 55). Huruvida detta fortfarande gäller Pëtr Pavlovic går dock inte att sluta sig till av de knapphändiga tillgängliga uppgifterna.

1666 vänder sig sönerna Jakov och Levontij Belous till Kunglig Majestät med bön att slippa undan de tio procent som avkrävs när det inventerade sterbhusets 3.380 daler silvermynts värde skall föras till Narva.⁶¹ För till Narva skall de nu, precis som fadern hade tänkt sig. Där har den broder som håller i pennan sitt "*rechtes domicilium*" , och faktiskt befinner sig den andre redan där. Av det som återstår av deras en gång "välbärgade" faders förmögenhet är det knappt nu att det räcker för att de skall kunna dra igång sin egen handel ("nun kaum so Vieil nachgebliben, das ich und mein in *Narva* sich befindender brud[er]; einen anfangk unserer nahrung machen können"). Det är förstås av taktiska skäl som inte ett ord nämns om de väldiga fordringar bröderna har på Kronan. Vem är suppHkens "jag"? Trots ordningen på namnen, "*Jacob undt Levontij Belaus*" är det rimligt att anta att det är den Leontij som vi tycks kunna placera i Stockholm i januari 1666, när han i slutet av kodexen med privilegier, efter den sista sidan, präntar budskapet om Pëtrs död, med angivande av exakt timma. Arvet förs sedan ut någon gång före

⁶⁰ Se påskrift på Langs inlaga av 18/3 1667 och kämnärsrättens dom i MoRR:F2a:38, 1667/118; jfr MoRR:A3a:7, 15/6,1667 (SSA).

⁶¹ J. & L. Belous t. KM, odat. (1666), Liv. 210 (SRA).

mars 1667.⁶² Att den bortavarande sonen skulle ha dragit till farbrodern i Pskov, och att brodern bara bidade sin tid för att fly dit med allt sitt gods, som Lang påstod,⁶³ saknar antagligen all grund. Det tas heller aldrig upp i de framtida förhandlingarna i Stockholm, som pågår ett gott stycke in på 1667.

*Up up och uth i annor land
uthöffwer haff och sjögar
uthöffwer skogar, strand och sand
uthöffwer brinck och högar,
uthöffwer berg och dal...*

----- Urban HIÄRNE (1669)

Tillbaka i Ingermanland slår de sig möjligen direkt ned på Narvasidan. I enlighet med ett kungligt beslut har de hakelverkare som sedan kriget åter satt sig i Ivangorod börjat flytta över till Narva, och snart finns helt få borgare kvar i Ivangorods hakelverk.⁶⁴ Arrenderingen av Vasknarva hade gått i stöpet med Pētrs död, men det skulle relativt snabbt komma till en enklare lösning. I början av 1669 tycks nämligen Kronans omfattande skuld till de två bröderna om 21.335 daler silvermynt ha betalats ut.⁶⁵ Ingenting mer är för närvarande säkert känt om *Leonii/ Belous*, men relevanta handlingar kan fortfarande finnas i esdändska arkiv. Brodern *Jakov Petrovic*⁶⁶ följde i fädrens spår och blev i februari 1677 tillsammans med ytterligare sex av Stockholmsryssarna och ytterligare en ingerman-landsrysk landsman fullvärdig borgare i Narva (Erpenbeck & Küng 2000,121).⁶⁷

⁶² Jfr Belous'arvingar mot Lang, 30/3 1 667, §12 i MoRR:F2a:38,1667/118 (SSA).

⁶³ Lit. N, Lang t. Kammarkollegium, MoRR:F2a:38,1667/118 (SSA).

⁶⁴ J. J. Taube t. Rådet, 6/9 1668, Likv. S. 114 (SRA).

⁶⁵ Likv. 92/93:1, ss. 66, 68 (SRA); räkningekammarens skuldbok för 1668, i vilken slutkvittensen skall ha införts, finns tyvärr inte bevarad.

⁶⁶ Jag har i ett tidigare arbete gjort gällande att detta skulle ha varit Jakov Pavlovic Belous (Pereswetoff-Morath 2008, 39), liksom jag då ännu inte hade frigjort mig från handboksuppgiften om Leontij Petrovic som författare till Akademihandskriften.

⁶⁷ Vårt för närvarande sista fragment ur familjehistorien får vi 1684 då en Belous, sannolikt en av bröderna, processar i en handelsrelaterad fordran mot sin forne förmyndare Lorenz von Numers' änka. (Erpenbeck ei^Seeberg-Elverfeldt 1993, 47).

Boken

Den 29 november 1665 i Stockholm, kort före Pëtr Pavlovic's död, fattades i Kammarkollegium beslut om en arvstvist mellan Narva-ryssarna F. I. Ergin och K. T. Necaev. Resolutionen lästes upp i kontrahenternas närvaro, "och tackade dee *Collegium* för godh *resolution*, ödmjukligen biddandes, at dee kunde den samma få Skriff-tigen, hwilket och *φεμεζααι'* (KK, Aal:23, 29/11 1665 (SRA)). Fëdor Ergin var nyss återkommen från Narva, där han skyndsamt hade hämtat handlingar för sin sak (ibid., 23/10 1665). Av allt att döma var även hans son Parfenij i staden.⁶⁸ Domen berörde bl. a. pengar Ergins hade rätt att kräva ut, om de kunde, av Pëtr Belous' bror Jakov i Pskov, och hela ärendet var alltså en potentiell källa till friktion i svågerlaget Ergin—Belous.

Samma dag, den 29 november, är förordet i Belousemas handskrift daterat. Den bok som skrivs under den följande månaden skall, heter det i förordet, befästa den kärlek mellan Ergins och Belous som redan är förseglad genom gifte och vänskap — måtte den också gro hos deras ättlingar! För det höga syftet, tänker sig författaren när han formulerar förordet, skickas denna bok, som är skriven i Stockholm, till Ergin: "и послано что есте писано в Стокхольме". Det kan alltså ha verkat osannolikt att allt skulle bli färdigt medan släktingarna var kvar i riket — över 90 blad skulle fyllas. Efter de tre inledande texterna med alla deras *captationes benewlentia*⁶⁹ följer de översatta suppliker, brev och privilegier, som hör till det "förråd" av Ivangorodhandlingar som Pëtr Belous samlat på sig. Bland dem finns hans egen och Vasilij Zdanovs Supplik av 1662 liksom ett par kungliga brev från 1664 som anger flere rättsliga villkor som nu gäller för Ivangorod-/Narvaryssarna — högst vital information alltså för såväl Ergins som Belous, som också gör att mottagaren skall kalla hela skriften sin "privilegiebok" (jfr nedan). Så följer det mest intressanta: en rysk översättning av Kammar

⁶⁸ Han torde ha varit på plats i samband med den dom som fälldes med honom som part i mitten av februari (MoRR:A3a:6, 14/2 1666 (SSA)); han kan också med någon säkerhet beläggas i staden i början av mars 1666 (MoRR:E5a:24,10/3 1666 (SSA)). En Narvabo som var i Stockholm vid någon punkt under vintersäsongen var sannolikt där under *bela* säsongen. Märk också att han tycks ha utsetts till förmyndare i Pëtr Belous' testamente.

⁶⁹ Kagan utesluter inte att här döljer sig affärsinformadon som bara kan uttolkas av den rätte mottagaren (1992,133).

kollegiums beslut av 29/11 1665!⁷⁰ Kommen så här långt i nedtecknandet av handskriften, har alltså författaren i sin hand en rysk översättning av det beslut som begärdes i svensk nedskrift den dag handskriften började avfattas! Härpå följer i handskriften nästan 70 tomma sidor innan vi på det åttionde bladet möter en teckning av Sofia, den heliga Visheten, jämte två kontakier och två troparier till henne. Efter ytterligare sexton tomma sidor, på den egentliga handskriftens sista sida, följer "Оплачь нарвовескъ", och på motstående sida, närmast att betrakta som inbindningens insida -Leontij Belous' anteckning om faderns död.

Avskriftssamlingen för Ergins, som nedtecknades eller anvisades av Pëtr Belous, var sålunda av mycket att döma tänkt att bli mer omfattande; men kompilerandet upphör strax sedan beslutet av 29/11 blivit översatt, och någon gång nu tecknas också den patetiska hänvändelsen till Narova och "струя твоя яснейшая" med uttryck för diktarjagets och hans närmastes yttersta förnedring och rädslan att glömma floden: "имя твое Нравляное, от езера исюдимое и до моры врыскаючи, смещаяся недра твое, племя мое!" Tidsschemat överensstämmer med vad vi vet om Pëtr Belous' sista tid. Han insjuknade omkring den 25-26 december, även om han var arbetsför i ytterligare en vecka. Hans död den 19 januari innebär att sammanställandet av handskriften tvärt avbryts, och sonen Leontij nedtecknar på pärmens insida, i ett annat bläck än handskriften i övrigt, den exakta tiden och omständigheterna för faderns död. Arbetet med boken tas aldrig mer upp.

Betraktar vi de fyra korta originaltexterna är det psykologiskt svårt att föreställa sig hur den tonårige, högst sjuuttonårige Leontij skulle ha författat sådant som inledningstexternas

Да и дружеством совокупилися, ще жинами, и есть друзи, да и то лежида не токмо межи нами, но бы да и такъ и в коре«е укоренилосе в наших наследникахъ, дружейно бы ЖЖИМИ праведным и ИСТИЙНЫМЪ союзом

i ett konvolut som rör den gamle Fëdor Ergin. I förhållande till Leontij är denne i en sådan åldermansposition att *hans son Patfenij* i

⁷⁰ Lichačëv, och i hans efterföljd Kagan, daterar det felaktigt 1664 och kallar det ett kungligt brev.

Pëtr Belous' testament utsetts bland Leontijs förmyndare. Inte heller är originaltexternas relativt komplexa om än grammatikaliskt idiosynkratiska stil med deras många allusioner till bibel- och liturgi-texter, inte minst Höga visan, att vänta av en rysk ungdom som tillbragt nästan hela sitt liv i Stockholm utan tillgång till andra lärare än föräldrarna, farfadern och, för några år, prästen Pimen, och med en säkert mycket begränsad tillgång till litteratur. Trots handskrifts-beskrivningarnas ord om att manuskriptet är skrivet med en och samma handstil (*Opisanie...*, 171) är jag inte övertygad om att Leontijs avslutande sida överensstämmer med de föregående,⁷¹ och presumptionen bör bli att Pëtr Belous, dels som samlare, dels som författare, står bakom hela kompositionen med hälsningar, dikt och allt. En noggrannare närläsning och absolut attribuering vore oförsiktigt att göra innan en slutlig analys av språket i handskriftens alla texter har genomförts. Det är ett annat och kommande arbete.⁷²

Stockholm, 2008

Otryckta källor:

SVERIGES RIKSARKIV, STOCKHOLM (SRA):

Diplomatica: Livonica II (Liv.): vol. 171-174, 207, 210; *Diplomatica: Muscovitiva (Musc):* vol. 672:2; *Kungl. Kammarkollegiets kansli (KK):* Aal (Protokoll, huvudserie): vol. 23-

⁷¹ Vi har dock ännu för litet jämförelsematerial av Pëtr Pavlovič's hand - som visserligen företer likheter med handskriftens stil — för att det skall gå att säga något säkert. Ingenting utesluter förstås att Leontij har renskrivit faderns manuskript efter hand eller tagit hans diktamen.

⁷² Boken hade sina öden och gick genom flere händer innan den nådde sin adressat. Möjligen har den konfiskerats för en tid tillsammans med Pëtr Pavlovič's räkenskaper och gick - då den tronade på kungliga translatorns arbetsbord - inte att överlämna till Fëdor Ergin innan hans skepp stävade mot Ingermanland. På sista sidan läser vi nämligen: "Сии книги Па/>нея Е/ігна свои соби<ные[.] никому до него дела нет[.] Вместо его велея повисал племянникъ Родака Тршорев с(ы)нь Рохънов руку приложил" (fol. 90v). Fëdors dotterson, den inte helt skrivane Rodion Rochnov, möjligen i Stockholm i sin far Grigorijs ärenden, har tagit hand om volymen för Parfenij Fëdorovic Ergins räkning. Att boken, som i slutändan ämnats för Fëdor Ivanova, till slut dock nådde sin adressat bekräftar påskriften på första bladet: "сия книга привелее Федора Иванова" (detta är den enda textsida som inte varit tillgänglig för mig, och jag citerar efter *Opisanie...*, 171; för texten på fol. 90v läser författarna till *Opisanie...*, "ПознеяЕгина").

24; BIIaI (Skrivelser t. orterna, Registratur): vol. 59; *Likvidationer (Likv.)*: Serie 92/93, vol. 1: Pahl Below; Supplement, vol. 114 (S.114): Någre Ryßar; *Oxenstiernska samlingen (Ox.)*: vol. E603, E787; *Skrivelser till Konungen (SkrKon)*: Gustav II Adolf (GIIA.): vol. 1; *Östersjöprovinsemas räkenskaper (ÖR)*: vol. 40, 87.

STOCKHOLMS STADSARKIV (SSA):

Bouppteckningar, Designationsbok, 1648—1667 (Des.); *Handelskollegiets arkiv (Hk)*: A 1:7 (Protokoll): 1658-1663; E VII (Suppliker): 1667-1735; *Mantalslängder (Mantal)*: 1652, 1672; *Stadsingenjörkontorets arkiv*: D Ia: Holms tomtbok, 1674; *Stadskamrerarens arkiv*: Huvudböcker (Huv.): vol. 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664, 1665, 1666; Verifikationer (Ver.): vol. 1654:2, 1655:2, 1656, 1657, 1658, 1661, 1666; *Stockholms kämnärsrätter: Södra forstadens kämnärsrätt (SKäm)*: Ala (Protokoll i civil- och kriminalmål, huvudserie): vol. 7 (1660), 8 (1661), 9 (1662); *Stockholms Magistrat och Rådhusrätt, 1636-1849 (MoKR)*: Ala (Tankeböcker, huvudserie): vol. 16 (1656), 19 (1659), 20 (1660); A3a (Civilprotokoll, huvudserie): vol. 3 (1663), 4 (1664), 6 (1666), 7 (1667); E5a (Suppliker, huvudserie): vol. 24 (1666); Fla (Handlingar till tankeboken, huvudserie): vol. 58 (1656); F2a (Civilakter, huvudserie): vol. 38 (1667), 127 (1673); Grovordnade handlingar (Grov.): vol. 186.

FINLANDS RIKSARKIV, HELSINGFORS (FRA):

Mikrofilmer. ES 2670, ES 2672, ES 2674

RYSKA VETENSKAPSAKADEMIENS BIBLIOTEK, SANKT PETERSBURG (BAN):

Основное собрание рукописей: 32.5.7

Tryckta referenser

Abrahamson, Åke, Ryssgården, *Stadsvandringar*, 18, Stockholm 1998, 25-28.

Arne, T. J., "Rysstolkarna och Ryssgården", idem, *Det Stora Svitjod. Essayer om gångna tidens svensk-ryska kulturförbindelser*, Stockholm 1917, 174—201.

Carlson, Manfred, *Ryska kriget 1656-1658*, Stockholm 1903.

Cederström, R., Stockholm 1660, *Samfundet S:t Eriks årsbok*, 1910, 33-62.

Englund, Peter, *Silvermasken — en kort biografi över drottning Kristina*, [Stockholm] 2006.

Erpenbeck, Dirk-Gerd & Enn Küng, *Natvaer Bürger- und Einwohnerbuch, 1581-1704*, Dortmund 2000.

Erpenbeck, Dirk-Gerd & Roland Seeberg-Elverfeldt, *Narva 1581-1721. Quellen zur Geschichte der Stadt in Schwedischer Zeit*, Dortmund 1993.

Fagerlund, Rainer, *Kriget i Östersjöprovinserna 1655—1661. Operationer och krigsansträngningar på en bikrigsskådeplats under CarlX Gustafs krig*, Vasa 1979.

- Gadzjackij 1945 = Гадзяцкий, С. С, Борьба русских людей Ижорской земли в XVII веке против иноземного владычества, *Исторические записки*, 16 (1945), 14-57.
- Kagan 1992 = Каган, М. Д., Белоус Леонтий Петрович, *Словарь книзтиков и книсноми Древней Руси*, Вып. 3, XVII в., Часть 1, А—З, Санкт-Петербург 1992, ss. 131-134.
- Lager, Birgitta, Stockholms befolkning på 1500-talet, *Historia kring Stockholm. Stockholm från förhistorisk tid till sekelskiftet*, Stockholm 1982 [1966], 195-218.
- Lang, Signe, Stadsgården och Ryssgården, *Museinämnden: årberättelse 1964*, bihang 43, bilaga 2, Stockholm 1964 ss. 89-132 (även särtryck med annan paginering). Nätkälla: http://www.stockholmskallan.se/php/fupload/KUL/SSMB_0002801_01.pdf
- Lichačev 1948 = Лихачев, Д. С, Плач о реке Нарове 1665 г., *Труды Отдела древнерусской литературы*, 6 (1948), 333-338.
- Lindroth, Sten, *Svensk lärdomshistoria: Stormaktstiden*, [Stockholm] 1989 [1975].
- Georg Luther, *Herdaminne för Ingermanland, 2, De finska och svenska församlingarna och deras prästerskap 1704-1940*, Helsingfors 2000.
- Meyerson, Åke, Befolkningen på Södermalm år 1676, *Samfundet S:t Eriks Årsbok 1943*, Stockholm 1943, 73-106.
- Olearius, Adam, *Vermehrte neue Beschreibung der muscowitischen und persischen Reyse so durch gelegenheit einer Holsteinischen Gesandtschafft an den russischen Zaar vnd König in Persien geschehen . . . Welche zum andern mahl heraus gibt Adam Olearius Ascanius...*, Schließwig 1656.
- Opisanie... = *Описание рукописного отдела Библиотеки Академии наук СССР*, 3:2, *Исторические сборники XV—XVII вв.*, Ленинград 1965.
- Ordning... = *Ordning hivar efter the Ryske Köpmän som här på Stockholm si/n Handel drifwa... Aff Stockholm den 22. Juni/ Anno 1636*, Stockholm 1636.
- Pereswetoff-Morath, Alexander, 'Otiosorum hominum receptacula': Orthodox Religious Houses in Ingria, 1615-52, *Scando-Slavica*, 49 (2003), 105-129.
- 2008 = Пересветов-Мурат, Александр, Леонтий Петрович Белоус [Комментарии], *Ингерманландский можнсевельник. Стихи и песни о нашей родине*, [Санкт Петербург] 2008, 33-39.
- Revera, Margareta, En barock historia. Om den svenska 1600-talslyxen och dess plats i samhällsomvandlingen, *Tre Karlar: Karl X Gustav, Karl XI, Karl XII*, Stockholm 1984, 113-135.
- Robinson 1998 [1688] = *John Robinson's Account of Sweden, 1688. The Original 1688 Manuscript, Edited and Collated with the 1693 Manuscript and the Published Editions from 1694* (= Karolinska förbundets årsbok 1996), utg. John B. Hattendorf, Stockholm 1998.
- Rumjancev = протоіерей П. П. Румянцевъ, *Изъ прошлого Русской Православной церкви въ Стокгольмѣ. Историческій очеркъ съ рисунками и приложеніями*, Берлинъ 1910.

- Russell, Jeffrey Burton, *The Devil. Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity*, Ithaca • London 1977.
- Rålamb, Clas, *Observations juris practica: thet är, åthskillige påminnelser vthi rättegångs saker...*, Stockholm 1674.
- Schönmeyr, Carl & Herman Ygberg [på grandval av V. Gyllensvärds tjänsteutredning], Stadens ombudsmans och stadsingenjörens utredning angående eganderätten till marken under de s.k. ryska magasinerna. . ., *Stockholms Stadsfullmäktiges Beredningsutskott Utlåtanden och Memorial År 1894 jämt Bihang...*, Stockholm 1895, bihang nr 14 (separat paginering).
- Soom, A., De ingermanländska städerna och freden i Stolbova 1617, *Svio-Estonica* 3 (1936), 34-45.
- 1937a = Soom, A., Ivangorod als selbständige Stadt 1617-1649, *Öpetatud EestiSeltsiAastaraamat. 1935*. Tartu 1937, 215-316.
 - 1937b = Soom, A., Narvas ryska befolkning och kriget 1656-1658, *Svio-Estonica* 4 (1937), 165-173.
- Georg Stiernhielm, *Samlade skrifter, 3, Brev och inlagor*, Stockholm 1937—57.
- Svenska Riksrådets protokoll, 16, (1654—56)*, Stockholm 1923.
- Swerikes Stadz-Lagh, Effter Den Stormächtige, Högborne Furstes och Herres Herr Gustaff Adolphs . . . befallnings, vthgången af Trycket Åhr 1618. Nu åter å nyo med Anmärckningar vplagd*, Stockholm 1730.
- Väänänen, Kyösti, *Herdaminne för Ingermanland, 1: Lutherska stiftsstyrelsen, församlingarnas prästerskap och skollärare i Ingermanland under svenska tiden*, Helsingfors 1987.

Erratum

Slavica Lundensia 24, 2009, Correct version of page 234

. ѿплаѣ нарѡвѣскъ . |

- ѿ прѣслаѡнаѣ нарѡва пѡчипаѣма ѡ^шѡ ѡсеї насе^лної брапїѣ нашеї | и
славиласѣ ими сѣлѡ и славиписа имущѣї |
- ѿ прѣславная нарѡва ѡ^ш пвѡегѡ не^дра и зѡпѡ бѣ спрашнагѡ . бѣа |
изволѣнїѣ^м на пїшу [sic] плѡпи челѡвечеспѣї . |
- ѿ прѣслаѡная нарѡва имна пвѡе нрѡле^нное ѡ^ш ѣзера и сѡдимоѣ | и дв
мѡры [sic] врыскаючї смѣщаяса не^дра пвое плѣмнѣ мѡе |
- ѿ прѣславная нарѡва . аще забудѣ^м пѣбѣ . ѣгда и зѡведѣнї | с плачѣ^м и
вѡплѣ^м мнѡгї^м и ж срамлю^шсе сусѣдї наши зрѣпї | ны в
пѡликѡ^м смирѣнїи и бѣсѣчеспїи и срамѡпѣ |
- ѿ прѣславная нарѡва . пѣбѣ спрашныи . бо^г . увелїчи^л бога^шспво^м |
не^дрѣ и плѡпї нашеї и к вѡспїпанїю ц[?]рѣ^м и владыка^м
богапѣ^м | и малымъ всемъ удѡволийса ; д ; ; |
- ѿ прѣславная нарѡва слава пвѡа пѡмѡ^лчѣла в не^дре пвѡѣемъ ѡсѣлися
насе^лнїцы нищѣпую^ш нищѣпующе с пѡгибѣ^лю |
- ѿ прѣславная нарѡва спрѡна пвѡа яснѣицаѡ пѡ неїже попо^лсая
жѣны плачивыя сѣпующе в погїбѣли велицѣ назирающе мѡжа
ѡ^ш неаже раслѡчися с бѣсѣспїемъ |
- ѿ прѣславная нарѡва во^звеличи^м . гѣда с нами^ѣ ибо пѡ сѡдѣпѣ^л | на^ш и
крѣпѡспѣ ѣ сила и слава наша и величѣство и и^збавлѣнїѣ | и
наспавнїкѣ и пѡхвала ѣ сѡдѣ^ржипѣ^л слава пѣбѣ |
- ѿ прѣславная нарѡва . сѡдѣпѣля пѣ имѣемъ но гѡспѡ^ш нака^лза мнѣ
разумѣпї свое величѣство . хвалю пѣ . бѣ^знача^лннї . бѣже ||

(Ban 32.5.7, fol. 89v)